

Czynniki sprawcze kierujące wyborem zawodu

A A A

Czynniki sprawcze kierujące wyborem przyszłego zawodu

Podjęcie trafnej decyzji dotyczącej wyboru zawodu uwarunkowane jest wieloma różnymi czynnikami. Czynniki te można podzielić na trzy grupy:

- czynniki społeczno-ekonomiczne;
- czynniki instytucjonalne;
- czynniki subiektywne.

Czynniki społeczno-ekonomiczne wpływające na wybór zawodu to:

- miejsce zamieszkania;
- zawód i miejsce pracy rodziców;
- poziom wykształcenia rodziców;
- sytuacja materialna rodziny;
- prestiż społeczny zawodów;
- oczekiwania jednostki do przyszłego zawodu (zarobki, warunki pracy);
- oraz perspektywy rozwoju gospodarki.

Spośród wymienionych czynników największy wpływ na wybór zawodu mają czynniki związane ze środowiskiem rodzinnym.

Rodzina według J. Szczepańskiego "to grupa złożona z osób połączonych stosunkiem małżeństwa i stosunkiem rodzice - dzieci". Każda rodzina jest swoistym, niepowtarzalnym środowiskiem wychowawczym. Do głównych funkcji rodziny zalicza się:

1. funkcje prokreacyjne;
2. przygotowanie dzieci do wejścia w życie społeczne, ich pielęgnowanie i wychowanie. Zapewnienie im odpowiedniego startu życiowego;
3. prowadzenie gospodarstwa domowego;
4. sprawowanie pieczy nad życiem członków rodziny, kulturą, zdrowiem, trudnościami żywymi.

Z definicji tej wynika, że rodzina posiada bardzo dużą siłę oddziaływania na dziecko. Potęga wpływu rodziny polega na tym, iż działa ona w każdej minucie, w każdej sytuacji. W rodzinie kształtują się m.in. zainteresowania i aspiracje, stosunek do nauki i pracy. Dlatego też rodzinę należy uwzględnić w systemie przygotowania dzieci i młodzieży do wyboru zawodu. Rodzice odgrywają w tej mierze znaczną, często pierwszoplanową rolę.

Nie można więc nie uwzględnić rodziny w systemie przygotowania dzieci i młodzieży do wyboru zawodu i szkoły. Członkowie rodziny pełnią określone role społeczne, a dziecko obserwując ich dokonuje wyboru - z pewnymi rolami identyfikuje się, inne odrzuca, naśladuje obserwowane wzory lub próbuje stworzyć sobie własną koncepcję roli. Rodzina może ułatwić dziecku dostęp do pewnych dziedzin, może pokazać mu świat, który sprzyja ujawnieniu się jego cech i rozwojowi jego zainteresowań.

Do ważnych czynników związanych z rodziną mogących mieć wpływ na decyzje o wyborze zawodu należą:

1. *Poziom wykształcenia rodziców i starszego rodzeństwa* - z wielu przeprowadzonych badań wynika, że rodziny inteligendzkie chciałyby, aby ich dzieci kończyły szkoły, po których ukończeniu dziecko mogłoby iść na studia. Natomiast odwrotna sytuacja jest w rodzinach robotników i rzemieślników. Rodzice ze środowisk chłopskich dążą do średniego wykształcenia.
2. *Zawodowe tradycje rodzinne* - to kontynuacja zawodów rodziców. Mogą mieć wpływ pozytywny, gdy dziecko samo zdecyduje się na kontynuację zawodu któregoś z rodziców lub negatywny, gdy jest to wybór dokonany pod presją rodziców.
3. *Pozycja społeczna rodziców* - wraz ze wzrostem pozycji społecznej rodziców wzrasta dążenie dziecka do zdobywania wykształcenia, jakie zdobyli rodzice.
4. *Aspiracje rodziców* - często się zdarza, że rodzice dyktują dziecku rodzaj szkoły, nie licząc się z jego zainteresowaniami i uzdolnieniami. Kierują się własnymi aspiracjami, kierując swoje dzieci do zawodu który sami chcieli kiedyś wykonywać.
5. *Poziom wiedzy rodziców o proponowanych dziecku zawodach i drogach zdobycia tych zawodów.* Wielu rodziców nie posiada odpowiedniej wiedzy na temat zawodów, nie znają wymagań stawianych kandydatom do wybieranych zawodów, możliwości zdobycia i wykonywania tych zawodów oraz nie

zauważają przemian jakie zachodzą w treściach i strukturze zawodów.

6. *Stosunek rodziców do nauki i różnych rodzajów działalności zawodowej* - rodzice uznają pewne zawody za atrakcyjne, inne zaś za nieatrakcyjne ze względu na niską płacę duży wysiłek fizyczny.

7. *Kultura osobista rodziców* - przejawia się w sposobie myślenia o dziecku, zaspokajaniu jego potrzeb, akceptacji dziecka jakie ono jest.

8. *Sytuacja materialna rodziców* - zła sytuacja materialna rodziców sprawia, że dziecko wybiera taką szkołę i zawód, które pozwolą mu się szybko usamodzielić.

9. *Znajomość stanu zdrowia i rozwoju fizycznego dziecka* - spora grupa zawodów wymaga odpowiednich cech psychofizycznych (np. duża siła fizyczna, dobry wzrok, słuch itp.).

Te i inne nie wymienione tu czynniki mające związek z rodziną mogą wpływać na decyzję dziecka w sposób pozytywny lub negatywny. Dlatego też, rodzice powinni być przygotowani do roli dobrego doradcy swego dziecka, w sprawie wyboru zawodu. Przygotowaniem rodziców winny zająć się szkoły podstawowe i ponad podstawowe licea ogólnokształcące i zawodowe oraz wyższe uczelnie.

Prestiż zawodu to również czynnik wpływający na wybór zawodu, który zależy od względów materialnych, stopnia przydatności społecznej itp. Badania nad hierarchią zawodów ze względu na prestiż, prowadzone są w różnych krajach. Zajmując różne miejsca w hierarchii prestiżu poszczególne zawody wyznaczają różną pozycję społeczną swym przedstawicielom. Przede wszystkim opinie o prestiżu zawodów nie zawsze są w ramach danego społeczeństwa jednolite. Istnieją zwłaszcza pewne rozbieżności między różnymi klasami społecznymi i środowiskami lokalnymi, wynikłe z różnic w uznawanych wartościach, które leżą u podstaw ocen zawodów. Ponadto prestiż społeczny przedstawicieli tego samego zawodu jest rozmaity zależnie od kontekstu społecznego. A w końcu zawód w większym stopniu wyznacza pozycję społeczną człowieka, w społeczeństwie globalnym lub w środowisku wielkomiejskim niż w małej społeczności lokalnej, gdzie oddziaływanie jego jest modyfikowane przez różne inne czynniki, jak stan posiadania, powiązania rodzinne i sąsiedzkie, aktywność polityczna itp. Należy tu podkreślić, że zawód wyznacza nie tylko pozycję społeczną jednostki, ale zazwyczaj jej rodziny. Zdarzają się jednak sytuacje, gdy zawód zapewnia jednostce wysoki prestiż, ale małe korzyści materialne lub na odwrót. Im wyższe miejsce zajmuje zawód w hierarchii prestiżu, tym więcej jego przedstawicieli jest zadowolonych z pracy, oraz że w górę hierarchii prestiżu rośnie również wartość pracy dla człowieka.

Przy wyborze zawodu powinny być uwzględnione obiektywne dane dotyczące sytuacji gospodarczej kraju, a przede wszystkim danego regionu.

Czynniki instytucjonalne są to "działania w obszarze życia młodocianych podejmowane przez różne instytucje; do nich należą: instytucje państwowe, zobowiązane do pomocy w wyborze zawodu, zakłady pracy, placówki oświatowe, organizacje społeczne i polityczne, środki masowego przekazu, materiały informacyjne, krewni i znajomi, krąg przyjaciół i grup zainteresowań".

W systemie orientacji zawodowej najważniejszą funkcję spełniają instytucje, które obejmują swoim zasięgiem bardzo liczne grupy młodzieży. Wywierają one znaczący wpływ i spełniają oczekiwania społeczeństwa oraz pojedynczych uczniów, który umożliwi młodzieży dokonywanie wyborów korzystnych ze społecznego i indywidualnego punktu widzenia.

Istotną rolę w przygotowaniu młodzieży do prawidłowego wyboru zawodu spełnia szkoła. Decydują o tym następujące względy:

1. Szkoła jako instytucja kształcąca i wychowująca odgrywa w środowisku przodującą rolę kulturotwórczą i polityczną. Śledząc systematycznie rozwój nauki i techniki, aktualizuje się i modernizuje programy nauczania.

2. Szkoła ma możliwości planowego i systematycznego rozpoznawania oraz rozbudzania, rozwijania i ukierunkowania, od najmłodszych lat zainteresowań, uzdolnień i talentów swych uczniów, zgodnie z posiadanymi przez nich warunkami zdrowotnymi i psychofizycznymi oraz zapotrzebowaniem społecznym.

3. Szkoła, z racji swej funkcji pełnionej w środowisku społecznym, ma możliwość mobilizowania swoich partnerów, organizowania i ukierunkowywania ich działalności zawodowo - orientacyjnej oraz wykorzystania ich pomocy osobowej o rzeczowej do organizowania na własnym terenie pedagogicznie sterowanej orientacji zawodowej i szkolnej.

4. Realizując cele wychowawcze i dydaktyczne, szkoła, przy ścisłej współpracy z rodzicami, lekarzem szkolnym, pedagogiem szkolnym, poradnią wychowawczą - zawodową i innymi partnerami, ma możliwość dokonywania tak negatywnej jak i pozytywnej selekcji zawodowej i szkolnej.

5. Do zadań dydaktycznych nauczycieli poszczególnych przedmiotów należy wiązanie przekazywanej wiedzy teoretycznej z praktyką.

Orientacja powinna mieć charakter ciągły i wychowawczy. Przygotowanie do wyboru zawodu powinno rozpocząć się już od pierwszej klasy szkoły podstawowej i trwać do momentu podjęcia decyzji zawodowej.

Ważną rolę obok szkoły w wyborze zawodu przez młodzież spełnia poradnia psychologiczno -

pedagogiczna. Udział poradni w orientacji i poradnictwie zawodowym jest jednym z głównych jej celów. Poradnia najczęściej podejmuje prace diagnostyczne, informacyjne i doradcze wobec uczniów oraz informacyjne i doradcze w stosunku do nauczycieli i rodziców.

Działalność poradni w rozwijaniu pracy informacyjnej o zawodach może mieć dwojaki charakter:

1. udzielanie pomocy nauczycielom wprowadzeniu tej pracy na terenie szkoły;
2. bezpośrednie organizowanie zajęć inspirujących i aktywizujących młodzież i rodziców w poznawaniu różnych zawodów i samego siebie.

Do poradni zgłaszają się różni uczniowie. Utrudniona decyzja w wyborze zawodu dotyczy uczniów chorych lub z różnymi wadami organicznymi. Poradnia wskazuje im, jaki zawód byłby najodpowiedniejszy przy danej chorobie czy wadach organicznych. W tych przypadkach poradnia, oprócz udzielania porady zawodowej, wydaje orzeczenie kwalifikacyjne, uprawniające do przyjęcia ucznia do szkoły wskazanej na orzeczeniu.

St. Szajek uważa, że "w realizacji programu orientacji i poradnictwa zawodowego powinni uczestniczyć zarówno szkolna służba zdrowia, jak i przemysłowa służba zdrowia".

Skuteczność pracy orientacyjnej, reorientacyjnej i doradczej szkół i innych instytucji, które są zainteresowane tym problemem zależy w pewnym stopniu od działalności Urzędów Pracy.

W chwili obecnej istnieje potrzeba skorelowania kierunków kształcenia zawodowego z potrzebami lokalnego rynku pracy. Można to osiągnąć poprzez dostarczanie z U.P. do szkół informacji dotyczących zapotrzebowania rynku pracy na określone zawody.

Wychodząc naprzeciw problemom współczesnego świata Centrum Informacji Zawodowej ma usprawnić funkcjonowanie systemu poradnictwa i orientacji zawodowej. CIZ jako placówka świadczy usługi dla osób bezrobotnych jak i młodzieży uczącej się. CIZ współpracuje z Rejonowymi Urzędami Pracy, Wojewódzkimi Urzędami Pracy, Wydziałem Rynku Pracy, Kuratorium Oświaty, z Poradniami psychologiczno - pedagogicznymi. CIZ dysponuje bogatym zbiorem informacji - fachowych wydawnictw. Należą do nich:

- książki,
- informatory o szkołach,
- filmy o zawodach,
- ulotki ze skróconą informacją o zawodach.

Do czynników instytucjonalnych należą także środki masowego przekazu. Zasięg oddziaływania jest dość znaczny.

Czynniki subiektywne - które mają wpływ na wybór zawodu to różne właściwości psychofizyczne, poziom przydatności do określonego zawodu, wiedza zawodoznawcza. Pod względem właściwości, głównie psychicznych, ich jakości i stopnia natężenia, każdy człowiek przedstawia pewną niepowtarzalną indywidualność. Z drugiej strony każdy zawód albo pokrewne grupy zawodów wymagają od pracownika posiadania pewnej specyficznej struktury tych różnych właściwości, co określa przydatność człowieka do danego zawodu.

Ważnym czynnikiem, który wpływa na decyzje o wyborze zawodu są uzdolnienia. Zbigniew Pietrasieński tak pisze na ten temat: "Mówiąc o zdolnościach, będziemy mieli na myśli różnice indywidualne, które sprawiają, że przy danym zasobie wiedzy i praktyki oraz w takich samych warunkach zewnętrznych i przy równej motywacji jedni ludzie sprawniej niż inni wykonują dane czynności, w tym także - szybciej uczą się rzeczy nowych".

Jest wiele zawodów, które wymagają specjalnych właściwości psychofizycznych, ale dzięki często powtarzającym się sytuacja roboczym można je kształtować. Są także prace, które nie wymagają ani specjalnych zdolności, ani specjalnego przygotowania. W literaturze dotyczącej zagadnienia wyboru zawodu podaje się jako podstawowe kryteria - obok uzdolnień - zainteresowania i zamiłowania. Zainteresowania wzbogacają życie człowieka. Zainteresowanie jest jednym z głównych motywów wyboru zawodu przez młodzież.

Czynnikiem, który należy uwzględnić przy wyborze zawodu, są cechy charakteru i temperament. Istnieją zawody, które wymagają ludzi energicznych i żywych, powolnych i flegmatycznych, cierpliwych i opanowanych, rozmownych i towarzyskich. Charakter wywiera poważny wpływ na działalność zawodową. Wśród cech charakteru można wyróżnić cechy pozytywne takie jak: sumienność, wytrwałość, odpowiedzialność, uczynność, ofiarność i negatywne: egoizm, nieuczciwość, niedbałość, zarozumiałość, grubiańskość.

Przy wyborze zawodu powinny być uwzględnione następujące właściwości fizyczne:

- typ budowy ciała;
- wzrost;
- waga;
- układ kostny;
- układ oddechowy;
- układ nerwowy;
- stan skóry;
- stan zmysłów;
- stan i funkcjonowanie narządów mowy.

Kolejnym czynnikiem, który wpływa na wybór zawodu jest poziom wiedzy uczniów o wybranych zawodach i prowadzących do niego drogach. W. Rachalska uważa, że "na wiedzę o zawodach, którą powinna posiadać młodzież w czasie dokonywania wyboru zawodu składać powinny się informacje dotyczące:

- podstawowych czynności zawodowych,
- materiałów i surowców używanych podczas wykonywania zawodu,
- narzędzi i maszyn stosowanych w procesie pracy,
- cech fizycznych i psychicznych niezbędnych do skutecznego wykonywania zawodu,
- warunków organizacyjnych i społecznych, w których odbywa się praca,
- pozycji danej pracy zawodowej w całości kształcie gospodarki narodowej, zapotrzebowanie na kadry itp."

Dostateczny poziom wiedzy o zawodzie, o warunkach określających przydatność do danego zawodu wpływa na kształtowanie się racjonalnych preferencji zawodowych.

MECHANIZM WYBORU ZAWODU

W mechanizmie wyboru zawodu dużą rolę odgrywają trzy główne czynniki:

- wiedza o samym sobie;
- wiedza na temat świata pracy;
- umiejętność podejmowania decyzji.

Jedną z ważniejszych grup informacji dotyczących wyboru zawodu jest możliwość poznania samego siebie. Uczeń powinien umieć ocenić własne możliwości intelektualne, określić własne zainteresowania, zamiłowania, umiejętności, uzdolnienia, cechy charakteru, znać swój stan fizyczny i zdrowotny. Dla dokonania prawidłowego wyboru zawodu niezbędna jest umiejętność samooceny. Jest ona wynikiem odpowiednich działań wychowawczych podejmowanych w toku całego życia.

W orientacji zawodowej akcentuje się przede wszystkim umiejętność obserwowania siebie, swojej pracy i porównywania posiadanych możliwości psychofizycznych z wymaganiami stawianymi przez wybrany przez siebie zawód.

Ważna przy wyborze zawodu jest również znajomość specyficznych cech poszczególnych zawodów. Uczeń musi również wiedzieć, jakie szanse życiowe daje wybrany przez niego zawód.

W. Rachalska charakteryzując mechanizm wyboru zawodu stwierdza, że jest to proces bardzo złożony i wieloaspektowy, na przebieg którego wpływają ustalone czynniki:

- ekonomiczne;
- społeczne;
- psychologiczne;
- informacyjne;
- pedagogiczne.

Podjęcie decyzji dotyczącej przyszłej pracy zawodowej nie może być aktem jednorazowym. Wybór zawodu powinien być poprzedzony długotrwałą i wielostronną pracą wychowawczą przygotowującą do podjęcia prawidłowej decyzji.

Prawidłowy wybór zawodu ma miejsce wtedy, gdy człowiek ma w świadomości zgodny z rzeczywistością obraz zawodu, który chce w przyszłości wykonywać, gdy orientuje się w warunkach pracy, w możliwościach zatrudnienia oraz zna swoje możliwości. Trzeba odpowiedzieć sobie na pytanie - czy nadaję się do planowanego zawodu, czy znajdzie w nim zadowolenie, czy umożliwi mu on zdobycie odpowiedniej pozycji w społeczeństwie.

Dla prawidłowego podjęcia decyzji zawodowej ważna jest zwłaszcza znajomość własnych cech fizycznych i psychicznych, wymaganych dla efektywnego wykonania określonych zawodów.